

До спеціалізованої вченої ради
ДФ 35.051.082
Львівського національного університету
імені Івана Франка,
79000, м. Львів, вул. Університетська, 1

РЕЦЕНЗІЯ
на дисертацію КОВАЛИК Юлії Михайлівни
на тему «Обмежувальні заходи в кримінальному праві України»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
зі спеціальності 081 «Право»

Актуальність теми дисертації. Обмежувальні заходи є відносно новим явищем для вітчизняного кримінального права, проте ще лише кількарічний досвід їхнього застосування дозволив виявити низку нагальних проблем, які потребують вирішення. До них можна віднести, наприклад, нормативну невизначеність поняття «кримінальне правопорушення, пов'язане з домашнім насильством», у контексті чого виникають труднощі з визначенням переліку кримінальних правопорушень, що можуть вважатися кримінальним правопорушенням, пов'язаним з домашнім насильством. Проблеми виникають також із тлумаченням ознак домашнього насильства, закріплених у ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII (з наступними змінами). Чимало проблем постає також і у зв'язку із застосуванням положень Кримінального кодексу України (далі – КК України), що врегульовують обмежувальні заходи. Передусім дослідження потребують умови застосування обмежувальних заходів, оскільки вони сумісні не з усіма заходами кримінально-правового впливу, особливості формулювання окремих обов'язків судами, зміст програми для кривдників, а також питання, пов'язані з продовженням обмежувальних заходів та здійсненням контролю за їхнім виконанням. Доволі складно навести вичерпний перелік питань, пов'язаних з обмежувальними заходами, але і окреслених вище достатньо аби з упевненістю констатувати неабияку актуальність обраної теми та важливість вирішення цих проблем як для теорії кримінального права, так і правозастосування.

Варто також наголосити, що з огляду на відносну новизну обмежувальних заходів в Україні на рівні наукових розробок присвячено увагу лише окремим аспектам цієї проблематики, натомість комплексні дослідження дотепер були відсутні. Окремі автори, зокрема А.М. Яценко у монографії «Застосування заходів кримінально-правового характеру» (Харків, 2014), досліджували проблеми заходів кримінально-правового характеру, проте ці дослідження були проведені ще до появи у чинному законодавстві норм про обмежувальні заходи.

Варто також підкреслити, що обмежувальні заходи з'явилися у вітчизняному законодавстві як частина процесу реалізації положень Конвенції

Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульської конвенції). Враховуючи, що навколо питання про ратифікацію цієї Конвенції у суспільстві точилися доволі гострі дискусії, дослідження цих проблем набуває додаткової важливості.

Оцінка результатів проведеного дослідження. Варто зазначити, що дисертантка правильно визначила об'єкт та предмет дослідження, що стало підґрунтям для вдалого формулювання переліку завдань, які вона перед собою поставила. Ці завдання були виконані в межах проведеного дослідження, а тому мету дослідження, що сформульована як комплексний аналіз обмежувальних засобів як кримінально-правового явища, визначення понять, які пов'язані з ними, розробку пропозицій та рекомендацій щодо удосконалення положень чинного КК України про обмежувальні засоби, досягнуто.

Окремо варто відзначити, що здобувачка вдало обрала та реалізувала методи наукового дослідження, що дало змогу виявити та послідовно проаналізувати більшість проблемних аспектів обраної теми.

Також важливо наголосити на доволі значній джерельній базі дослідження, що налічує 243 джерела, зокрема і джерела, опубліковані англійською та німецькою мовами. Дисертантка є одноосібною авторкою 13 публікацій за темою дисертації, що засвідчує належну апробацію результатів проведеного дослідження.

За результатами вивчення роботи можна дійти висновку, що сформульовані у вступі положення, які характеризуються науковою новизною, дійсно є такими. Вони є належним чином обґрунтованими та є логічним і закономірним результатом дослідження, викладеного у різних підрозділах роботи. Обсяг дослідження та сформульовані як висновки положення дають підстави вважати рецензовану дисертацію першим комплексним науковим дослідженням проблем обмежувальних заходів в Україні.

Окремого схвалення заслуговують такі висновки:

1. Висновок про міжгалузевий характер обмежувальних заходів (сторінка 210 дисертації).

З таким висновком складно не погодитися, адже обмежувальні заходи потрібно розглядати як комплексне міжгалузеве явище. Це зумовлено тим, що відповідальність за домашнє насильство може наставати за нормами різних галузей права, що залежить від правової оцінки конкретного його прояву, відповідно різнитимуться і види та строки обмежувальних заходів, що будуть застосовуватися до винної особи;

2. Висновок про необхідність розширення сфери застосування обмежувальних заходів. Зокрема йдеться про те, що обмежувальні заходи повинні застосовуватися також і у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки (сторінки 162–163, 211 дисертації).

Що стосується кримінальних проступків, то вони згідно ч. 1 ст. 12 КК України, як і злочини, є різновидом кримінальних правопорушень, а тому

характеризуються усіма ознаками останніх. А згідно ч. 1 ст. 11 КК України ознакою будь-якого кримінального правопорушення є його суспільна небезпечність. А тому за наявності для того підстав обмежувальні заходи повинні застосовуватися також і у разі вчинення кримінального проступку, пов'язаного з домашнім насильством;

3. Висновок про необхідність диференціації строків застосування обмежувальних заходів залежно від того, кримінальне правопорушення якого ступеня тяжкості вчинено, тобто кримінальний проступок чи злочин (сторінки 182–184, 212, 218 дисертації).

Як вище було зазначено, різні види кримінальних правопорушень характеризуються різним ступенем суспільної небезпеки. Від цього також залежатиме і оцінка особи винного, який вчинив кримінальне правопорушення відповідного виду, що якраз і зумовлює необхідність диференційованого підходу до визначення тривалості застосування обмежувальних заходів. Окрім цього, диференціація кримінальних правопорушень на кримінальні проступки та злочини враховується також і під час регламентації інших норм чинного КК України. Йдеться, наприклад, про підстави звільнення від кримінальної відповідальності (статті 45–49 КК України), про строки припинення судимості (ст. 89 КК України).

Значення одержаних результатів. Обґрунтовані у роботі висновки є істотним внеском у розробку кримінально-правових проблем, пов'язаних із обмежувальними заходами. Запропоновані у роботі висновки можуть бути застосовані:

- у *законотворчій діяльності*, оскільки у висновках до дисертації запропоновано проєкт удосконаленої ст. 91¹ КК України про обмежувальні заходи, а також запропоновано доповнити КК України новою статтею, яка б врегульовувала строки застосування обмежувальних заходів та окремі аспекти контролю за відбуванням цих заходів;

- *під час викладання навчальних дисциплін «Кримінальне право України. Загальна частина», «Кримінальне право України. Особлива частина», «Механізм кримінально-правового регулювання»*, оскільки сформульовані у роботі висновки сприяють кращому розумінню правової природи та місця обмежувальних заходів у системі заходів кримінально-правового впливу;

- у *науковій роботі*, оскільки проведене дисертанткою дослідження може дати поштовх для подальших наукових розробок не лише у царині обмежувальних заходів, але також і проблематики заходів кримінально-правового впливу загалом;

- у *практичній діяльності*, оскільки обґрунтовані у роботі висновки сприятимуть підвищенню якості судових рішень в частині аргументованості вибору та точності формулювання обов'язків, що покладаються на засудженого.

Дотримання правил академічної доброчесності. Під час ознайомлення з роботою не виявлено жодного випадку порушення здобувачкою правил

академічної доброчесності. Не виявлено академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації як у дисертації, так і у наукових публікаціях здобувачки.

Водночас деякі із розглянутих у роботі питань **потребують глибшої деталізації**, а саме:

1) у дисертації присвячено увагу питанню продовження строків застосування обмежувальних заходів. Зроблено висновок про необхідність диференціації строків залежно від виду вчиненого кримінального правопорушення за ступенем тяжкості (сторінки 181–184, 212, 218 дисертації).

Варто відзначити, що на сьогодні у кримінальному законі з цього питання є лише вказівка про можливість такого продовження та про його граничний строк. Водночас незрозумілими залишаються критерії, на основі яких суд повинен оцінювати, чи є необхідність у продовженні строку застосування обмежувальних заходів. А це питання пов'язано з оцінкою ефективності застосування конкретних обмежувальних заходів до конкретної особи протягом строків, на які вони первинно були призначені. Оскільки ефективність застосування обмежувальних заходів є оцінним поняттям, що викликатиме певні труднощі у її практичній оцінці, то питання про критерії її оцінки якраз і належить до тих, що слід було вирішити на сторінках дисертації;

2) у дисертації відзначено, що існує непослідовність в частині визначення 18-річного віку, з якого до особи можуть застосовуватися обмежувальні заходи, та 16-річним віком, з якого може наставати кримінальна відповідальність за домашнє насильство. На думку авторки, слід відмовитися від встановлення такої вікової межі (сторінки 178–181, 212 дисертації). Відповідно і у запропонованих проєктах статей КК України про обмежувальні заходи немає вказівки на вікові обмеження у застосуванні обмежувальних заходів (сторінки 217–218 дисертації).

Варто врахувати, що неповнолітні є категорією осіб, щодо яких ставлення законодавця відрізняється, якщо порівнювати з особами, які досягли повноліття. Наприклад, якщо йдеться про кримінальний закон, то законодавець у окремому розділі Загальної частини КК України передбачив підсистему покарань для неповнолітніх, що виключає можливість призначення їм окремих видів покарань, також істотно знизив їхні максимальні строки та розміри, передбачив можливість застосування до неповнолітніх примусових заходів виховного характеру тощо. Якщо розглянути Кримінальний процесуальний кодекс України, то він містить низку процесуальних гарантій, спрямованих до дотримання прав та захист законних інтересів неповнолітніх підозрюваних, обвинувачених.

Неможливо не згадати також і Закон України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 року № 2402-III (з наступними змінами), у ст. 23¹ якого йдеться про захист прав та інтересів дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах. До них згідно ст. 1 цього Закону належать також і діти, які потрапили в умови, що негативно впливають на їхні життя, стан здоров'я та розвиток у зв'язку з перебуванням у конфлікті із законом. Метою діяльності передбачених Законом суб'єктів є мінімізація чи повне подолання складних

життєвих обставин та сприяння поверненню дітей до батьків, інших законних представників.

Цікаво, що у проєкті КК України, окрім того, що також передбачено певні винятки, спрямовані на пом'якшення кримінальної відповідальності неповнолітніх, передбачено також і поняття «особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у молодому віці», тобто йдеться про особу, яка досягла 18-річного віку, але не досягла 21-річного віку. Такі особи також підпадають під певні винятки.

Ці винятки встановлені у законодавстві з урахуванням того, що неповнолітній є суб'єктом, який ще перебуває на шляху свого становлення як особистості, в силу чого потребує додаткової охорони. Саме тому надмірна суворість правових заходів, що застосовуються до неповнолітніх, може навпаки сформувані у них стійку установку на подальше вчинення кримінальних правопорушень.

Підсумовуючи викладене, варто відзначити, що пропозиція дисертантки йде в розріз з втіленим у чинному законодавстві загальним підходом щодо неповнолітніх, а тому потребує щонайменше значно глибшого обґрунтування, якщо взагалі не перегляду.

Наведені зауваження носять дискусійний характер, що зумовлено актуальністю обраної теми та її практичним значенням, а тому не впливають на позитивну оцінку роботи. Позиція дисертантки щодо цих питань може бути роз'яснена під час захисту або в межах подальших наукових досліджень.

Загальний висновок. Враховуючи викладене, дисертація КОВАЛИК Юлії Михайлівни на тему: «Обмежувальні заходи в кримінальному праві України» відповідає встановленим вимогам щодо дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії, а її авторка заслуговує його присудження за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

доцент кафедри кримінального

права і кримінології

Львівського національного університету

імені Івана Франка,

кандидат юридичних наук, доцент

Дмитро КРИКЛИВЕЦЬ